HAYMANA BELEDİYESİ

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE HAYMANA İKİNCİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

THE 2nd INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF SAKARYA BATTLE AND HAYMANA

Yayına Hazırlayanlar

Temuçin F. ERTAN
Alper BAKACAK

ANKARA • 2018

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YAYIN NO: 57

II. ULUSLARARASI SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE HAYMANA SEMPOZYUMU (21-22 EYLÜL 2017)

SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF THE BATTLE OF THE SAKARYA AND HAYMANA (21- 22 SEPTEMBER 2017)

Yayına Hazırlayanlar

Temuçin F. ERTAN
Alper BAKACAK

Ankara-2018

SEMPOZYUM KURULLARI

DÜZENLEME KURULU/REGULATORY COMMITTEE

Prof. Dr. Temuçin F. Ertan
Prof. Dr. Hakan Uzun
Doç. Dr. Necdet Aysal
Arş. Gör. Bahar İzmir
Halil İbrahim Uçak

BİLİM KURULU/SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bige Sükan (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. George W. Gawrych (Baylor Üniversitesi-ABD)
Prof. Dr. Hakan Uzun (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan Güneş (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut Çapa (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Yılmaz (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet Hayta (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe Özden (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Turan (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Özer Ergenç (Bilkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep Şkriyel (Yeni Pazar Devlet Üniversitesi-Sırbistan)
Prof. Dr. Sabit Duman (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Temuçin F. Ertan (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tülay Alim Baran (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasemin Doğaner (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Danuta Chmielowska (Warszawaski Üniversitesi-Polanya)
Doç. Dr. Lilliana Elena Boscan (Bucharest University-Romanya)
Doç. Dr. Masoumeh Daei (Tebriz Payame Nür Üniversitesi-İran)
Doç. Dr. Necdet Aysal (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuray Özdemir (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Rahmi Çiçek (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Serdar Sarısır (Ankara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hornyak Arpad (Pecs University-Macaristan)
Yrd. Doç. Dr. Roza Abdykulova (Türkiye Manas Üniversitesi-Kırgızistan)
Yrd. Doç. Dr. Sedef Bulut (Ankara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Suzan Sönmez (Girne Amerikan Üniversitesi-Kıbrıs)
Dr. Eleni Filippidou (Atina University-Yunanistan)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **ix**

ÖNSÖZ ..... **xi**

AÇIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN 3
Özdemir TURGUT 5
Hüseyin GÖKTÜRK 7
Prof. Dr. Abdülkadir GÜRER 9
Levent GÖK 11
Murat ALPARSLAN 14

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ TARİHİ MİLLİ PARKI TANITIMI

Selim ERDOĞAN 17
Ömer AYGÜL 25

BİRİNCİ OTURUM

HAYMANA ÜZERİNE

Abbas GÜÇLÜ 31
Özden TOKER 35
Gürsoy BABAOĞLU 37
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN 40
Güven DİNÇER 44

İKİNCİ OTURUM

SANAT, SİYASET VE BİLİM AÇISINDAN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HAYMANA

Dr. Öğr. Üyesi E. Seda ARSLAN MUHACİR
Turizm Stratejilerinin Ankara-Haymana İlçesi'nde Geliştirilme Olanakları 51

Prof. Dr. Hakan UZUN
Bir Siyasal Tutum Analizi: Cumhuriyet Dönemi Referandumlarında Haymana 65

Pınar ÇEVİK AZAP
Tanzimattan Cumhuriyete Haymana'nın TarihinePanaromik Bir Bakış 89

Dr. Öğr. Üyesi Suzan SÖNMEZ
Haymana'da Biyolojik Alana İlişkin Yapılan Çalışmaların Derlenmesi (2000-2017) 117

ÜÇÜNCÜ OTURUM

MİLLİ MÜCADELE'DE ANKARA VE HAYMANA

Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ
Milli Mücadele Döneminde Ankara ve Ankaralılar 129

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da Halkla Münasebetleri 149

DÖRDÜNCÜ OTURUM

DIŞ BASINDA MİLLİ MÜCADELE VE SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

Dr. Öğr. Üyesi Esra ÖZSÜER
Yunan Ordusunun Anadolu İşgalinde Bir Muhalif Ses: Rizospastis Gazetesi 173

Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ
Avustralya Basınında Sakarya Meydan Muharebesi 209

Doç Dr. Masoumeh DAEİ
Sakarya Meydan Muharebesi ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın İran Gazetelerine Yansıması 227

BEŞİNCİ OTURUM

DÜNYADA MİLLİ MÜCADELE VE TÜRKİYE

Prof. Dr. Bige SÜKAN
1921 Tarihli Ankara Anlaşması'na Giden Yolda Bir Fransız Gazeteci: Mme Berthe Gaulis 245

Doç. Dr. Danuta CHMIELOWSKA
The Polish Opinion on the Reforms Introduced in the Republic of Turkey From The Standpoint of Continued Diplomatic Collaboration" 265

ALTINCI OTURUM

ÇEŞİTLİ YÖNLERİ İLE MİLLİ MÜCADELE

Arş. Gör. Bahar İZMİR
İngiliz Avam Kamarası Tutanaklarında Sakarya Meydan Muharebesi: Öncesi ve Sonrasına Dair İzlenimler" 283

Doç. Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ
Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele Politikası ve "Frenginin Men'i ve Tahdid-İ Sirayeti Hakkında Kanun" 301

Dr. Öğr. Üyesi Fatih TUĞLUOĞLU
Sakarya Savaşı Öncesinde Enver Paşa'nın Anadolu'ya Girme Girişimi 315

BİR SİYASAL TUTUM ANALİZİ: CUMHURİYET DÖNEMİ REFERANDUMLARINDA HAYMANA

*Hakan UZUN**

Öz

Referandum, anayasa değişikliği, yasaların kabulü veya yasaların değiştirilmesi ve önemli ülke sorunları konusunda halkın doğrudan karar vermesini sağlamak amacıyla başvurulan yöntemlerden biridir. Türk tarihinde referandum geleneği, Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Günümüze kadar yedi referandum yapılmış ve yapılan referandumlar yeni Anayasa kabulü ve Anayasa değişiklikleri ile sınırlı kalmıştır. İlk referandum 1961 Anayasası'nın 9 Temmuz 1961'de halkın onayına sunulmasıyla gerçekleştirilmiştir. İkinci referandum, 1982 Anayasasının kabulüyle ilgili olarak yapılmıştır. 6 Eylül 1987'de siyasal yasakların kalkması; 25 Eylül 1988'de yerel seçimlerin zamanının belirlenmesi; 21 Ekim 2007, 12 Eylül 2010 ve 21 Ekim 2017'de de 1982 Anayasası'nın bazı maddeleri hakkında değişiklik yapılmasına yönelik olarak referandum gerçekleştirilirken 2017'de yapılan yedinci referandumla, parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesine olanak sağlanmıştır.

Bu bildiride ise Ankara'nın ilçelerinden biri olan Haymana'nın söz konusu referandumlardaki tutumu, istatistiki veriler üzerinden incelenmeye ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Haymana'dan, söz konusu referandumlarda çıkan sonuçlar, Ankara ili genelini yansıtmazken, Türkiye'nin genel eğilimlerini yansıttığı görülmüştür. Haymana'da referandumlara katılım oranları ilk başlarda Türkiye ve Ankara ortalamasının üzerindeyken son yıllarda ciddi bir düşüş yaşanmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Doğrudan Katılım, Halk Oylaması, Haymana, Referandum.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, E-posta: hakanuzun@ankara.edu.tr

A POLITICAL ATTITUDE ANALYSIS: HAYMANA IN REPUBLIC PERIOD REFERENDUMS

Abstract

A referendum is one of the methods applied to the modification of constitution, enactment of laws, or alteration of laws, and ensuring the public's direct decisions on important country issues. Being held a plebiscite started with Republic Period in Turkey. Seven referendums have been made so far, and these referendums remained limited with the adoption of new constitution, and constitutional amendments. The first referendum was held on 9 July 1961 by submitting the Constitution 1961 to the approval of the people. The second one was held related to the adoption of the Constitution 1982. With the seventh referendum held in 2017, it was made possible to switch from the parliamentary system to the presidential system as well as the referendums that were conducted to abolish some politic laws on 6 September 1987; to determine the time of local elections on 25 September 1988; to make changes to certain articles of the Constitution 1982 on 21 October 2007, on 12 September 2010, and 21 October 2017.

In this paper, the attitudes of Haymana, which is one of the districts in Ankara, in these Plebiscites was tried to be investigated and interpreted through statistical data. Even if the results of these referendums taken in Haymana do not represent the general picture of Ankara Province, it was seen that they showed the overall tendencies in Turkey. While the rates of attending referendums in Haymana initially was beyond average participation rates in Ankara and Turkey, it was started to observe a decline in recent years.

Keywords: Ankara, Direct Participation, Haymana, Plebiscite, Referendum.

GİRİŞ

Referandum (halkoylaması), geri almak veya getirmek anlamına gelen Latince "*referre*" kelimesinden türemiştir. TDK Güncel Sözlük'te, "*Halkın türlü siyasi ve toplumsal sorunlar karşısında olumlu veya olumsuz görüşünü belirlemek için başvurulan oylama, plebisit*"[1] şeklinde tanımlanan referandum, hukuk sözlüğünde de "*Yasama organının hazırladığı bir yasanın kabul edilip edilmemesi konusunun halka sunulması; plebisit*"[2] olarak

[1] http://www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)
[2] Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, 2. Baskı, Yorum Matbaacılık-Yayıncılık Yayınları, Ankara. 1982, s. 385.

açıklanmıştır. Anayasa hukukçusu Kemal Gözler de, hukuk sözlüğündeki tanıma benzer bir şekilde referandum için, "*parlâmento tarafından kabul edilen veya edilecek olan bir kanun metninin halkın onayına sunulmasıdır*" demiştir. Diğer yandan referandum, egemenliğin kullanılması bakımından demokrasinin üç ayrı uygulama biçiminden biri olan ve egemenliğin kullanımının halk ile temsilcileri arasında paylaşılması anlamına gelen yarı-doğrudan demokrasinin önemli araçlarından biri olarak da kabul edilmiştir. Anayasa değişikliği, yasaların kabulü veya yasaların değiştirilmesi ve bazı çok önemli ülke sorunları konusunda halkın doğrudan, aracısız karar vermesini sağlamak amacıyla başvurulan yöntemler arasında sayılmıştır.[3]

Türkiye'de günümüze kadar, toplam yedi referandum yapılmıştır. Bunlar, anayasaların kabulü ve 1982 Anayasası'nın maddelerinin değiştirilmesi ile ilgilidir. İlk referandum, 27 Mayıs 1960'da silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra oluşturulan Kurucu Meclis'in hazırladığı 1961 Anayasası'nın, 9 Temmuz 1961'dehalkın onayına sunulmasıyla gerçekleştirilmiştir. İkinci referandum, 12 Eylül 1980'de yine silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra kurulan Danışma Meclisi'nin hazırladığı, 1982 Anayasasının kabulüne yönelik yapılırken diğer referandumlar ise 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesiyle ilgili olarak 6 Eylül 1987, 25 Eylül 1988, 21 Ekim 2007, 12 Eylül 2010 ve 16 Nisan 2017'de gerçekleştirilmişlerdir.

Bu referandumların bazı özelliklerine bakıldığında ilk iki referandumun, anayasa yapımıyla ilgili olduğu ve her iki anayasanın da askeri müdahale sonrasında oluşturulan ve adına Kurucu ve Danışma Meclisi denilen kurullar tarafından hazırlandığı görülmektedir. Konu bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise her iki referandumun da yönetimi ele alan askeri rejimin meşruluk arayışlarının bir sonucu olduğu ve anayasal temellerinin olmadığı söylenebilir. Gerçekte Türkiye'de referandum konusu,1982 Anayasası döneminde anayasal bir temele oturtulmuş ve Anayasanın 175. maddesiyle de ilk defa Türk Anayasa Hukuku sistemine girmiştir.[4] Bu nedenle, daha sonra yapılan referandumlar 1982 Anayasasının yedinci kısmında yer alan Anayasanın Değiştirilmesi, Seçimlere ve Halkoylamasına Katılma başlıklı 175. maddesi ile 23.5.1987 tarih ve 3376 sayılı Anayasa

---

[3] Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, 10. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 115-124.

[4] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum Türkiye – ABD - Avrupa Uygulama Örnekleri**, Yayına Hazırlayanlar: Ercan Durdular, Mehmet Solak, Hüdai Şencan, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 91.

Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun hükümlerine göre gerçekleştirilmişlerdir.[5]

Bu bildiride, genellikle Türkiye'de yaşanan olağanüstü dönemlerin hemen sonrasına veya siyasi atmosferin gerilimli olduğu dönemlere denk gelen söz konusu referandumlarda, Ankara'nın Haymana ilçesinde hangi gerekçelere dayanılarak, nasıl bir tutum sergilendiği açıklanmaya çalışılmış, bildirinin temel sorunsalı bunlar olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayınladığı referandum ve genel seçim sonuçlarının sayısal verileri ise incelemenin temel kaynağını oluşturmuştur. Dolayısıyla bildiride elde edilen sonuçlar, bu sayısal verilere dayandırılmış ve Haymana'daki referandum sonuçları, Türkiye geneli ve Ankara'nın diğer ilçelerinde elde edilen sonuçlarla karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur. Ayrıca referandum sonuçlarını anlamlandırabilmek için, milletvekili genel seçimi sonuçları da birer veri olarak kullanılmıştır. Öte yandan "evet" ve "hayır" oyları seçmenlerin iradesini yansıtırken, referanduma katılım oranlarının da seçmenlerin referandum konusuna yönelik ilgilerini gösterdiğinden hareketle, bu incelemede referandumlara katılım oranları üzerinden de bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

1. YENİ ANAYASALARIN KABULÜ HAKKINDA YAPILAN REFERANDUMLAR

İngilizce ve Fransızcada kullanılan "*constitution*" kelimesinin karşılığı olan Anayasa, Türkçede "*Kanun-u Esasi*", "*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*" ve "*Anayasa*" olarak isimlendirilmiştir.[6] Anayasa kavramı, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde de, "*Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesasi*"[7] olarak tarif edilmiştir.

Türkiye'de Anayasal hareketlerin başlangıç noktası konusunda farklı yaklaşımlar olmasına karşın Tanzimat dönemi boyunca zaman zaman yayınlanan fermanların anayasal hareketlere bir basamak teşkil ettiği ileri sürülebilir.[8] Bununla birlikte, 1876 Kanun-u Esasi Türkiye'de Anayasal süreci başlatan, ilk Anayasa'dır. Sonrasında 1921Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası olmak üzere

---

[5] Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s.332-333; http://www.mevzuat.gov.tr (Erişim Tarihi: 06.08.2017)

[6] Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 7.

[7] http://www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi 01.08.2017)

[8] Temuçin Faik Ertan, "Osmanlı Devleti'nde Anayasalı Rejime Geçiş (1876 Kanun-ı Esasi'si)", **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 12, Sa.:1-2, s. 99.

toplam dört anayasa daha hazırlanmıştır. Ancak bunlardan sadece 1961 ve 1982 Anayasaları halkoyuna sunulmuştur.

1.1. 9 TEMMUZ 1961 REFERANDUMU

1961 Anayasası'nın Kabulü Hakkında Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

Türk siyasi tarihinde ilk referandum, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasından sonra, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi[9] üyelerinden oluşturulan bir Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa'nın kabulü için 9 Temmuz 1961'degerçekleştirilmiştir.[10]

Referandumun sonuçları, referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ürünü olarak ortaya çıkan 1961 Anayasası'nın[11] oylamasına Türkiye genelinde % 81.0, Ankara genelinde % 81.3, Haymana genelinde ise % 90.1 oranında katılım sağlandığı görülmüştür. Buna göre, Haymana'daki referanduma katılım oranı, hem Türkiye hem de Ankara genelinden oldukça yüksek olmuştur.[12]

Konuya, Haymana özelinde biraz daha detaylı bir şekilde bakıldığında, Haymana merkezde katılım oranı % 75.1, bucak ve köyler toplamında ise katılım oranı % 91.7olmuştur.[13] Bu durumda da, Haymana'nın bucak ve köylerindeki katılım oranının merkeze göre çok daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise referanduma katılım oranı olarak Haymana, Çubuk (% 91.9) ve Delice'den (% 91.7) sonra gelmiştir.[14] Bununla beraber 1961 referandumunda Çubuk'tan % 61.3 oy oranı ile hayır çıktığı da ayrı bir gerçektir.

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye geneli evet oyları % 61.7, hayır oyları % 38.3, Ankara geneli evet oyları % 68.4, hayır oyları % 31.6, Haymana'da evet oyları % 82.5 çıkarken

---

[9] Temsilciler Meclisi üyeleri, Devlet Başkanı, Milli Birlik Komitesi, İller, CHP, CKMP, Barolar, basın, Eski Muharipler Birliği, esnaf kuruluşları, işçi sendikaları, meslek odaları, öğretmen kuruluşları, tarım kuruluşları, üniversiteler, yargı organları tarafından seçilmiştir. Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 185.

[10] **Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2008, s. VI; Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 185.

[11] Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 185.

[12] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)

[13] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)

[14] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)

hayır oyları da % 17.5 oranında çıkmıştır.[15] Buna göre, Haymana evet oyu açısından dikkat çekici bir şekilde farklılık göstererek, Türkiye ve Ankara ortalamasının çok üzerinde yer almış, hatta Ankara'nın 20 ilçesi içinde 1961 Anayasası'na, şehir ile bucak ve köylerin toplamı göz önüne alınarak bakıldığında, en çok evet oyu veren ilçe % 82.5oy oranı ile Haymana olmuştur. Sayımlar sadece şehir toplamı açısından değerlendirildiğinde Delice % 86.7 ile birinci sırada yer alırken, Haymana % 84.3 ile ikinci sırada, Kalecik ise % 84.2 oy oranı ile üçüncü sırada yer almıştır. Sayımlar bucak ve köyler toplamı açısından değerlendirildiğinde ise Haymana % 82.4 oy oranı ile birinci sırada yer almıştır.[16]

1961 Anayasası'na kabul edilmesine karşın, Türkiye ve Ankara ili genelinde oldukça yüksek sayılabilecek bir oranda hayır oyu da verilmiştir. Bu durum, Demokrat Partinin, dolayısıyla onun temsil ettiği kesimlerin, anayasa yapım sürecinden tamamen dışlanması ile ilgili olabileceği gibi, 1982 Anayasası'na kıyasla anayasa aleyhinde daha serbest bir propaganda ortamı olmasından da kaynaklanmış olabilir.[17] Dolayısıyla Haymana'nın, referandumdaki Türkiye ve Ankara genelinden farklı tutumu, aslında DP'ye karşı yapıldığı söylenebilecek olan 27 Mayıs askeri müdahalesine karşı tepkili olmadığı şeklinde yorumlanabileceği gibi, müdahale öncesinde Haymana'da DP'nin yeterli oy potansiyeline sahip olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.[18]

Bu iddiayı destekleyen önemli bir veri, 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, 15 Ekim 1961'de yapılan milletvekili genel seçimlerinin sonuçlarıdır. Buna göre, Türkiye genelinde seçime katılım oranı % 81.4 iken seçimlerde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) % 36.7, Adalet Partisi (AP) % 34.8, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) % 14, Yeni Türkiye Partisi (YTP) % 13.7, Bağımsızlar ise % 0.8 oy almıştır.[19]

Ankara genelinde seçime katılım oranı % 81 iken seçimlerde, CHP % 38.7, AP % 19.8, CKMP % 35.6, YTP % 5.1, Bağımsızlar ise % 0.8 oy almıştır.[20]

Haymana'da ise seçime % 88 oranında katılım olmuş, bağımsızlar % 0.2 oy alırken 1961 Anayasası'nın hazırlanması sürecine katılan ve kamuoyu

[15] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)
[16] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)
[17] Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s. 376.
[18] TÜİK'de, 1950-1960 arasında yapılan genel seçimlerde Haymana ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.
[19] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017); Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 119.
[20] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)

oluşturulmasında aktif rol oynayan CHP % 45.3, CKMP % 41.1, merkez sağda kurulan ve CKMP ile birlikte DP'nin mirasına sahip çıkmaya çalışan AP (% 10.6) ve YTP (% 2.8) ise toplam % 13.4 oy almışlardır.[21]Bu arada, Ankara'nın 1961 Anayasası'na hayır oyu veren Altındağ, Çamlıdere, Kızılcahamam, Yenimahalle, Güdül ve Çubuk ilçelerinde DP'nin mirasına sahip çıkmaya çalışan AP ve YTP'ye verilen oy oranının Haymana'dan daha fazla olduğu görülmektedir.[22] Ayrıca belirtmek gerekir ki DP'nin mirasına sahip çıkmaya çalışan Osman Bölükbaşı önderliğindeki CKMP 1946-1960 yılları arasında bir başka deyişle DP'nin siyasi faaliyette bulunduğu dönemde DP'ye karşı muhalif bir duruş sergilemiştir. YTP ise Anayasanın kabulü için propaganda yaparken aslında DP'nin gerçek mirasçısı olan AP de, "*Hayırda hayır vardır*" sloganıyla Anayasaya karşı propaganda yapmıştır.[23]

Bu sonuçlara göre, Haymana'nın büyük bir tutarlılık gösterdiği, 1961 milletvekili seçimlerinde de Anayasa oylamasındaki tavrını devam ettirerek buradaki sonuçlara yakın bir tutum sergilediği ve DP eğiliminde olmadığı söylenebileceği gibi, Anayasanın kabulü konusunda yapılan propagandanın Haymana'da daha etkili bir sonuç verdiği de ileri sürülebilir.

1.2.7 KASIM 1982 REFERANDUMU

1982 Anayasası'nın Kabulü ile Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığının Onaylanması Hakkında Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

Türk siyasi tarihinin ikinci halk oylaması, 7 Kasım 1982 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Referandumda, 1980 askeri müdahalesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası'nın kabulü ile geçici bir anayasa maddesi gereğince Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığının da onaylanması söz konusu olmuştur.[24]

---

[21] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017); 1961 referandumunda DP dışındaki siyasal partiler kamuoyu oluşturulmasında aktif bir rol oynamışlardır. Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 192.

[22] Ankara'nın 1961 Anayasa referandumunda hayır oyu veren ilçelerinin 1961 seçimlerinde AP ve YTP'ye verdikleri oy oranları: Altındağ AP (% 20.5) YTP (% 2.7), Çamlıdere AP (% 30.4) YTP (% 2.1), Kızılcahamam AP (% 36) YTP (% 7.6), Yenimahalle AP (% 23.5) YTP (% 4.7), Güdül AP (% 15.8) YTP (% 3) ve Çubuk AP (% 32.2) YTP (% 5.2) http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)

[23] Çavdar, **a.g.e.**, s. 119-120; Tanör, **a.g.e.**, s. 376.

[24] **Halk Oylaması Sonuçları...**,s. VI; 1982 referandumunda Anayasanın kabulü, Cumhurbaşkanının seçimiyle birleştirilmiştir. 1982 Anayasası'nın Altıncı Kısımı'nda bulunan Geçici Hükümler başlığı altındaki birinci maddesinde "*Anayasanın, halk oylaması sonucu,*

29 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun ile yeni bir anayasa hazırlamakla görevli bir "*Kurucu Meclis*" oluşturulmuştur. Kurucu Meclis, Mili Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nden meydana gelmiştir.[25]

1961 Anayasası gibi yine askeri bir müdahalenin ürünü olan 1982 Anayasasının kabulü ve Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığının onaylanması için 7 Kasım 1982'de yapılan referandum sonuçları referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde % 91.3, Ankara genelinde % 89.9, Haymana genelinde ise referanduma katılım oranı % 94.3 olmuştur.[26] Bu sonuçlara göre, Haymana'da 1982'de yapılan referanduma katılım oranı, 1961 Anayasası'nın kabulü için yapılan referandumda olduğu gibi, hem Türkiye hem de Ankara genelinden yüksek olmuştur.

Haymana merkezde ise katılım oranı % 90.1iken bucak ve köyler toplamında ise katılım oranı % 94.9 oranında olmuştur.[27] Bu durumda Haymana'nın bucak ve köylerindeki katılım oranının, yine 1961 Anayasası'nın kabulü için yapılan referandumda olduğu gibi, Haymana'nın merkezine göre daha fazla olduğu, bununla birlikte bu defa evet oylarının merkezden daha fazla olduğu görülmektedir.

Haymana, Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise Ankara'nın Yenimahalle (% 88.6) ve Çankaya (87.1) ilçeleri hariç, diğer tüm ilçelerinin referanduma katılım oranları birbirlerinden çok fazla farklılık göstermemekle birlikte en yüksek katılım oranı Çubuk'ta (% 95.1) gerçekleşmiş, bu ilçeyi Ayaş (% 94.9) ve Nallıhan (% 94.8) takip ederken Haymana ise dördüncü sırada yer almıştır.[28]

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 91.4, hayır oyları % 8.6, Ankara genelinde evet oyları % 88.1, hayır oyları % 11.9, Haymana genelinde evet oyları % 95.9 çıkarken hayır oyları da % 4.1 oranında çıkmıştır.[29]

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanına tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır..." ibaresi yer almıştır. Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 192; Kili--Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 327-328.

[25] Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 48.

[26] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[27] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[28] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[29] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

Haymana, evet oyu açısından 1961 Anayasası referandumunda olduğu gibi yine Türkiye ve Ankara ortalamasının üzerinde yer almıştır. Ancak bu defa, Ankara'nın 20 ilçesi içinde 1982 Anayasası'na en çok evet oyu veren ilçeler % 96.7oy oranı ile Bala ve % 96.1 oy oranı ile Beypazarı olmuş, Haymana da % 95.9evet oy oranı ile üçüncü sırada yer almıştır. Sonuçlar 1961 referandumu ile kıyaslandığında ise Haymana'nın 1982 Anayasası'nın kabulü için yapılan referandumda daha fazla evet oyu verdiği görülmüştür. Ayrıca tüm Türkiye'de olduğu gibi, 1982 Anayasasına Ankara'nın ilçelerinden de hayır oyu çıkmamış, bununla beraber Ankara'nın % 15.7 oy oranı ile en fazla hayır oyu veren ilçesi Çankaya olmuştur.[30]

Bu oransal açıklamalara karşın, 1961 Anayasası için yapılan referandumun aksine, ordunun yönetime el koymasından sonra tümü kapatıldığı için, gerek Anayasa'nın yapılma gerekse de halka sunulma sürecinde hiçbir siyasi partinin aktif olarak yer almadığı[31] 1982 referandumundaki Haymana'nın tutumu, Türkiye genelinden ve Ankara'nın diğer ilçelerinden çok farklı olmamıştır. Haymana'da da, referandumda söz konusu yerlerle aynı temayül gösterilmiş ve oldukça yüksek oranda bir katılım sağlanarak verilen yine yüksek orandaki evet oylarıyla hem 1982 Anayasası hem de 1980'de yönetime el koyan dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı onaylanmıştır. Türkiye genelinde ve Haymana'da böyle bir sonuç alınmasında ise referandumun yapıldığı koşulların etkili olduğu ileri sürülebilir. Daha açık bir deyişle, Anayasanın açıklanmasının ve tanıtımının serbest, ancak eleştirilmesinin yasaklanmasının ve referanduma katılmayanlara yaptırım uygulanacak olmasının[32] referandumda ortaya çıkan sonuçlar da etkili olduğu söylenebilir.

Ancak bu arada belirtmek gerekirse, Haymana'nın referandumdaki tercihinin arkasında, 12 Eylül yönetimine mesafeli durmamasının da etkili olduğu ileri sürülebilir. Çünkü 1983 yılında yapılan seçimlerde, Haymana'dan Kenan Evren'in seçim öncesinde açıkça destek verdiği Turgut Sunalp'in başında bulunduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne (MDP) Türkiye ve Ankara ortalamasının üzerinde oy çıkmıştır. Söz konusu partiye Türkiye genelinde % 23.3, Ankara genelinde % 18 oy çıkarken, Haymana'da ise % 32.4 oranında oy çıkmıştır. Bu arada Anavatan Partisi (ANAP) % 38.9, Halkçı Parti (HP) de % 27.9 oranında oy almıştır.[33]

---

[30] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
[31] Gözler, **Anayasa Hukukuna...**, s. 192.
[32] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 124-125.
[33] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.07.2017)

2. ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ HAKKINDA YAPILAN REFERANDUMLAR

1982 Anayasası Türkiye genelinde % 91.4[34] gibi çok yüksek bir oyla kabul edilmesine karşın sürekli olarak eleştirilerin odağında yer almış ve yürürlüğe girdiği tarihten günümüze değin Anayasada toplam 18 kez değişiklik yapılmış, en geniş kapsamlı değişiklikler de 1995, 2001, 2010 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilmiştir.[35] 1987, 1988, 2007, 2010 ve 2017 yıllarında yapılan anayasa değişiklikleri ise bir referandum sonucunda olmuştur. Söz konusu referandumların ikisinde ANAP, üçünde de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidardadır.

2.1. 6 EYLÜL 1987 REFERANDUMU

Siyasi Yasakların Kalkması Konusunda Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

Anayasa değişiklikleri ile ilgili olarak yapılan ilk referandum 6 Eylül 1987'de gerçekleştirilmiştir. Referandum konusu ise1982 Anayasasında bulunan ve 12 Eylül 1980 tarihinden önce siyasi parti liderlerine ve yöneticilerine siyasi faaliyet yapmayı yasaklayan, Anayasanın Altıncı kısmındaki Geçici Hükümler başlığı altında bulunan 4. maddenin yürürlükten kaldırılmasına yöneliktir.[36] Bir başka deyişle 1982 Anayasası'nın Geçici 4. maddesi ile getirilen 10 ve 5 yıllık siyasal yasakların kalkıp kalkmaması konusunda bir referanduma gidilmiştir.[37]

Referandum sonuçları referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, Referanduma, Türkiye genelinde % 93.6, Ankara genelinde % 90.9, Haymana genelinde ise % 95.7 oranında katılım olmuştur.[38]Haymana merkezde ise katılım oranı % 93.5, bucak ve köyler toplamında ise katılım oranı % 96.1 olarak gerçekleşmiştir.[39]

Haymana, Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında Yenimahalle (% 87.9) ve Çankaya (% 72.1) ilçeleri hariç diğer tüm ilçelerinin referanduma katılım oranları birbirlerinden çok farklılık göstermemekle birlikte referanduma en fazla katılım oranı % 97.7 ile Güdül'de gerçekleşmiş, bu

---

[34] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.07.2017)
[35] Yusuf Şevki Hakyemez, "2010 Anayasa Değişiklikleri Ve Demokratik Hukuk Devleti", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, 2010, Sa. 2, s. 387-406, s. 388.
[36] Gözler, **Türk Anayasa Hukuku...**, s. 544; Kili-Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 329-330.
[37] **Halk Oylaması Sonuçları...**, s. VI.
[38] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
[39] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

ilçeyi sırasıyla Ayaş (% 97.6), Kızılcahamam (% 97.6), Kalecik (% 97.5), Delice (% 97.4), Çubuk (% 96.9), Nallıhan (% 96.7), Beypazarı (% 96.6), Çamlıdere (% 96.6), Elmadağ (% 96.4), Bala (% 96.2) ve Keskin (% 96.2) takip etmiştir. Haymana ise referanduma % 95.7 katılım oranı ile Ankara'nın 24 ilçesi içinde 12. sırada yer almıştır.[40]

Bu sonuçlara göre, Haymana katılım oranı açısından Türkiye ve Ankara'nın üzerinde yer almasına karşın, Ankara'nın diğer ilçeleri arasında geride kalmıştır. Ancak birinci ile arasındaki oran farkı da fazla değildir. Bu nedenle Haymana'nın bu referanduma da büyük bir ilgi gösterdiğini söylemek mümkündür.

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 50.2, hayır oyları % 49.8, Ankara genelinde evet oyları % 49.2, hayır oyları % 50.8, Haymana genelinde ise evet oyları % 56.1 çıkarken hayır oyları da % 43.9 oranında çıkmıştır. Bu sonuçlarla, Haymana hem referanduma katılım hem de evet oyu açısından Türkiye ve Ankara ili ortalamasının üzerine çıkmıştır.[41]

Ankara'nın 24 ilçesi içinde referandumda şehir ile bucak ve köyler toplamı göz önüne alındığında ise en çok evet oyu % 56.1 ile Haymana'dan çıkmış ve Haymana birinci sırada yer almıştır. Bir başka deyişle Ankara'nın 18 ilçesi iktidarın beklentisi doğrultusunda referandumda hayır oyu verirken diğer altı ilçesi ise iktidarın beklentisine uygun oy vermemiş, Haymana'da bu konuda başı çekmiştir. İktidarın beklentisine uygun olarak en az evet oyu veren ilçe ise % 33.0 ile Delice olmuştur.[42]

Söz konusu referandumun en önemli özelliği temel hak ve özgürlükler alanında yapılmış olmasıdır.[43] Referandumun yapıldığı sırada iktidarda bulunan Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP), referandumda halkın "Hayır" oyu kullanması yönünde propaganda yapmıştır. Dönemin Başbakanı Turgut Özal referandumda "Hayır" oyu çıkarabilmek için, "Evet" oyunun askeri müdahaleye yol açan şiddet ve kargaşa ortamına yeniden dönülmesine neden olabileceğini dahi söylemiştir.[44]

İktidarda bulunan ANAP'ın ve partinin lideri Turgut Özal'ın tüm çabalarına karşın referandumun sonucu, çok küçük bir farkla da olsa "Evet" olarak çıkmış ve Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş ve

---

[40] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
[41] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
[42] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
[43] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 128.
[44] FerozAhmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev.: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 274; **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 131.

Necmettin Erbakan başta olmak üzere 1980 öncesinin siyasetçilerine siyaset yasağı getiren geçici anayasa maddesi kalkmıştır. Öte yandan referandumun sonucu eski siyasetçiler için olumlu olsa da, temel hak ve özgürlüklerin referanduma sunulması ise çağdaş demokrasi ilkeleriyle hiçbir şekilde bağdaşmayan bir uygulama olarak kabul edilebilir. Dahası 6 Eylül 1987 referandumu, kişi temel hak ve özgürlükleri hakkında yapılmış bir referandum olarak değerlendirilmiş ve çokça eleştirilmiştir.[45]

Haymana halkı ise referandumda çıkardığı sonuçla, kişi hak özgürlüklerinin kısıtlanmamasından yana bir duruş sergilemiştir.

Konu referandum öncesinde yapılan 6 Kasım 1983 ve sonrasında yapılan 29 Kasım 1987 milletvekili genel seçimleri açısından değerlendirildiğinde de, yukarıda yapılan yorumu destekleyen bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Haymana'da 1983 seçimlerinde birinci çıkan parti % 38.9 oy oranıyla ANAP olmuştur. Her ne kadar 1987 seçimlerinde ANAP % 30.8 oy oranıyla ikinci parti konumuna düşmüşse de yine de oy oranını büyük ölçüde korumuştur. Ancak burada asıl ilgi çekici olan siyasi yasakların kalmasından sonra seçime giren partilere Haymana'dan çok fazla oy çıkmamış olmasıdır. Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi (RP) 8.7, Demirel liderliğindeki Doğru Yol Partisi (DYP) % 9.9 oy alırken Bülent Ecevit liderliğindeki Demokratik Sol Parti (DSP) ise % 9.7 oy almıştır. Bu durumda, Haymana halkının eski siyasi liderler için konan siyasi yasağın kaldırılmasını onlara duyduğu ihtiyacın bir sonucu olarak savunmadığı, siyasi yasaklara karşı olduğu için referandumda hayır dediği ileri sürülebilir.[46]

2.2. 25 EYLÜL 1988 REFERANDUMU

Yerel Seçimlerin Öne Alınması Konusunda Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

Anayasa değişikliği için ikinci referandum25 Eylül 1988 tarihinde, yerel seçimlerin bir yıl erkene alınıp alınmaması konusunda, 1982 Anayasası'nın 127.maddesinin 3. fıkrasının değiştirilmesi ve bir geçici madde eklenmesi ile ilgili olarak yapılmıştır.[47]

---

[45] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 133.

[46] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.07.2017)

[47] **Halk Oylaması Sonuçları...**,s. VI; Söz konusu madde şu şekildedir: "*Mahalli idarelerin seçimleri, Anayasanın 67'nci maddesindeki esaslara göre beş yılda bir yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.*" Kili-Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 308; bu madde 23.07.1995 tarih ve 4121 nolu kanunla değiştirilmiştir. Maddenin değişiklik yapıldıktan sonraki hali ise şöyledir: "*Mahalli idarelerin seçimleri, Anayasanın 67'nci maddesindeki*

Referandum sonuçları referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde % 88.8, Ankara genelinde % 87.4, Haymana genelinde de % 91.6oranında katılım olmuştur.[48]

Haymana, Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise Yenimahalle (% 83.0), Gölbaşı (% 84.3), Keçiören (% 85.6), Mamak (% 85.6), Altındağ (% 85.7) ve Çankaya (% 88.1) ilçeleri hariç diğer tüm ilçelerinin referanduma katılım oranları birbirlerinden çok fazla farklılık göstermemekle birlikte referanduma en fazla katılım oranı % 94.8 ile Ayaş'ta gerçekleşmiş, bu ilçeyi sırasıyla Şereflikoçhisar (% 94.5), Kalecik (% 94.2), Bala (% 94.0), Beypazarı (% 93.8), Sulakyurt (% 93.5), Güdül (% 93.2), Çubuk (% 93.0), Elmadağ (% 92.7), Nallıhan (% 92.5) ve Kızılcahamam (%92.0) takip etmiştir. Haymana ise Ankara'nın 24 ilçesi içinde katılım oranı olarak 1987 referandumunda olduğu gibi yine 12. sırada yer almış ve yine birinci ile arasındaki fark çok fazla olmamıştır.[49] Dolayısıyla Haymana'da bu referanduma da ilginin azalmadığını söylemek mümkündür.

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 35.0, hayır oyları % 65.0,Ankara genelinde evet oyları % 36.5, hayır oyları % 63.5 çıkmıştır.[50] Ankara'nın 24 ilçesi içinde referandumda şehir ile bucak ve köyler toplamı göz önüne alındığında en az evet oyu % 28.2 ile Haymana'dan çıkmıştır. Dolayısıyla en fazla hayır oyu da % 71.8 ile yine Haymana'dan çıkmış ve Haymana bu konuda birinci sırada yer almıştır. Çamlıdere ise % 51.5 ile en çok evet oyu veren ilçe olmuştur.[51]

Bu sonuçlarla, Haymana referanduma katılım oranı açısından hem Türkiye hem de Ankara ortalamasının üzerine çıkarken, evet oyu konusunda ise her ikisinin de altında yer almış ve hayır oyu çok daha fazla çıkmıştır.

Referandumun yapıldığı sırada iktidarda bulunan Turgut Özal liderliğindeki ANAP, referandumda halkın "Evet" oyu kullanması yönünde propaganda yapmıştır. "Hayır" kampanyası yürüten muhalefet partileri ise referandumu hükümete karşı yapılacak bir güven oylamasına dönüştürmüşlerdir. Muhalefetin bu tutumu üzerine Özal, karşı hamlede

---

esaslara göre beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahalli idareler organlarına veya bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir."Kili-Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 308; **Resmi Gazete**, 26 Temmuz 1995, Sayı: 22355.

[48] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[49] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[50] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

[51] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2017)

bulunmuş ve oylama sonuçlarına göre başbakanlıktan hatta siyasetten çekilebileceğini söyleyerek halkı siyaseten tehdit etmiştir. Böylelikle 1988 referandumu, referandumun konusu olan anayasa değişikliğinden çok Özal'ın iktidarının oylandığı bir halkoylamasına dönüşmüştür. Sonuçta, Türkiye'de ilk defa bir referandum sonucunda "Hayır" oyları "Evet" oylarını geçmiştir.[52]

Haymana, 1983 milletvekili seçimlerinde ANAP'ı ilçesinde birinci parti yapmıştır. Referandumdan yaklaşık bir yıl önce yapılan 29 Kasım 1987 milletvekili seçimlerinde de ANAP, Haymana'da ikinci parti olmuştur. Söz konusu seçime, siyasi yasakların kalkmasıyla birlikte katılan ve daha önce yasaklı olan liderlerin kurdukları partilere ise Haymana'dan oldukça düşük oranda oy çıkmıştır. Bir başka deyişle ANAP, Haymana'da güçlü bir siyasi partidir ve eski yasaklı siyasilerin partileri de Haymana'da yeterli ilgiyi bulamamışlardır. Ancak tüm bunlara karşın, Haymana referandumda Türkiye ve Ankara ortalamasının oldukça üzerinde "Hayır" oyu vererek tercihini ANAP'ın isteği dışında kullanmıştır. Buradan hareketle, Haymana'da milletvekili genel seçimlerinde siyasi parti olarak ANAP'ın tercih edilmesinin, referandumdaki tercihlerinde belirleyici olmadığı ve başka etkenlerin ilçe halkı üzerinde daha belirleyici olduğu ileri sürülebilir.

2.3. 21 EKİM 2007 REFERANDUMU

Anayasa Değişikliği Paketinin Oylaması ve Haymana'nın Tutumu

21 Ekim 2007'de yapılan referandum, Anayasa değişikliği hakkında yapılan üçüncüancak2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde yapılan ilk referandumdur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında 5678 ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 5697 Sayılı Kanunlarla yapılan değişiklik halkoyuna sunulmuştur.[53]

Sonuçlar referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, referanduma Türkiye genelinde % 67.5,Ankara genelinde % 63.8, Haymana genelinde de % 61.7 oranında katılım olmuştur.[54]Haymana merkezde ise katılım oranı % 56.5, bucak ve köyler toplamında ise katılım oranı % 63.1 çıkmıştır.[55]

---

[52] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 133-136.
[53] **Halk Oylaması Sonuçları...**, s. VI.
[54] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[55] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)

Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise ilçeler arasında referanduma en yüksek katılım Çubuk (% 84.7), Akyurt (% 82.3), Elmadağ (% 77.0) ve Nallıhan'da (% 77.0) gerçekleşirken, Haymana ise % 61.7'lik düşük bir katılım oranıyla 24 ilçe arasında 19. sırada yer almıştır.[56]

Bu sonuçlarla, Haymana referanduma katılım oranı açısından ilk kez hem Türkiye hem de Ankara'nın ortalamasının altında kalmış, bu referanduma fazla ilgi göstermemiştir.

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 68.9, hayır oyları % 31.1, Ankara genelinde evet oyları % 65.6, hayır oyları % 34.4, Haymana genelinde ise evet oyları % 88.9 çıkarken hayır oyları da % 11.1 oranında çıkmıştır.[57]

Ankara'nın 24 ilçesi içinde referandumda en fazla evet oyu ise katılım oranı az olmasına karşın % 88.9'luk oy oranıyla Haymana'dan çıkmış ve Haymana bu konuda birinci sırada yer almıştır. En az evet oyu çıkan ilçe de % 41.2 ile Çankaya olmuştur.[58]

21 Ekim referandumunun temel nedeninin 2007'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında yaşanan kriz olduğu söylenebilir. Söz konusu referandum, Anayasa Mahkemesinin çok tartışılan kararı sonrasında, 11. cumhurbaşkanını seçmesi pratikte imkânsız hale gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği, 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'la getirilen anayasa değişikliği konusunda yapılmıştır. 16 Mayıs 2007'de görev süresi dolmuş olan 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine yeni bir Cumhurbaşkanı seçilememiştir. 11. cumhurbaşkanı seçiminin zamanında yapılamamasının nedeni, cumhurbaşkanı seçiminde toplantı yeter sayısı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun gerektiği şeklindeki görüşlerin Anayasa Mahkemesinin 1 Mayıs 2007 tarihli kararıyla onaylanmış olmasıdır. Siyasi bir kriz haline dönüşen 11. cumhurbaşkanı seçimi, Anayasa Mahkemesi'nin toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği yönündeki kararıyla ve ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Kurul birleşimlerine katılmamasıyla pratikte imkânsız hale gelmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi erken seçim kararı vermiş ve aralarında en önemlisi cumhurbaşkanını halkın seçmesini sağlayan değişiklik olan bir dizi değişikliği içeren anayasa değişikliği paketini Meclisten geçirmiştir. 5678 sayılı Kanunla kabul edilen bu anayasa değişikliği 10. Cumhurbaşkanı Ahmet

[56] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[57] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[58] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)

Necdet Sezer tarafından ihtiyari referanduma sunulmak üzere Resmî Gazetede yayımlanmıştır.[59]

Referandumda evet oyu çıkmasıyla birlikte, Anayasa değişiklikleri arasında en dikkat çekici olanı, Cumhurbaşkanının halk tarafından ve 5 artı 5 sistemiyle seçilmesini öngören düzenlemenin de arasında yer aldığı Anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir.

Referandum sırasında iktidarda bulunan AK Parti Anayasa değişikliklerinin kabul edilmesi yönünde "Evet" oyu verilmesi için kampanya yürütürken, muhalefet ise "Hayır" verilmesi yönünde bir kampanya yürütmüştür.

22 Temmuz 2007 milletvekili seçimlerinin hemen ardından yapılan bu referandumda, Haymana ilk kez referanduma katılım oranı açısından hem Türkiye hem de Ankara ortalamasının altında kalmasına karşın referandumda verdiği yüksek oranda evet oyu ile her ikisinin de oldukça üstünde yer almış, hatta Ankara'nın diğer ilçeleri arasında referandumda en yüksek evet oyu çıkan ilçe, Haymana olmuştur.

3 Kasım 2002'de gerçekleşen milletvekili genel seçimleri sırasında Haymana'dan AK Parti'ye yüksek oranda oy çıkarken, bu oy 22 Temmuz 2007 milletvekili seçimlerinde daha da artmış ve % 67.8'e ulaşmıştır. Dolayısıyla 2007 referandumunda, Haymana'nın tutumunu belirleyen en önemli etkenin, Türkiye genelinde de oy oranında oldukça büyük bir artış yaşayan iktidardaki AK Parti olduğu söylenebilir.

2.4. 12 EYLÜL 2010 REFERANDUMU

Anayasa Değişikliği Paketinin Oylaması İçin Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

12 Eylül 2010'daAnayasa değişikliği hakkında dördüncüsü yapılan referandum, AK Parti iktidarı döneminde gerçekleştirilmiştir. Uzun süredir Türkiye'nin gündeminde olan anayasa değişikliği tartışmalarının bir sonucu olarak 13.04.2010 tarihinde AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve 264 milletvekili, 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında 26 maddelik bir kanun teklifi vermişlerdir.

Teklifin özetinde yapılacak düzenlemeler kısaca şöyle ifade edilmiştir:

---

[59] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 136-137, 146.

"Anayasa Değişikliği Teklifi ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında Devletçe alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı ve toplumun bazı kesimlerinin sosyal devlet ilkesi gereği daha iyi korunması ve gözetilmesi öngörülmekte, kişisel verilerin korunması, bireylerin yurt dışına çıkışlarıyla ilgili sınırlamaların daraltılması, çocuk haklarının anayasal temele kavuşturulması düzenlenmekte, sendikal haklar ve grevle ilgili bazı sınırlamalar kaldırılmakta, memurlara ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkı tanınmakta, siyasi partilerin kapatılması yeniden düzenlenmekte, bilgi edinme hakkı anayasal dayanağa kavuşturulmakta ve Kamu Denetçiliği Kurumu kurulması öngörülmekte, bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine son verilmekte, Yüksek Askeri Şura kararları ile memur ve diğer kamu görevlilerine verilen uyarma ve kınama cezaları yargı denetimine açılmakta, askeri yargının görev alanı daraltılmakta, Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yeniden yapılandırılmakta, Ekonomik ve Sosyal Konseyin kuruluşu anayasal dayanağa kavuşturulmakta ve Anayasanın Geçici 15 inci maddesi yürürlükten kaldırılmaktadır."[60]

2010 Anayasa değişiklikleri ağırlıklı olarak yargı ile ilgili konulara odaklanmış ve Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın oluşumunda esaslı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle, siyasal sistemin işleyişinde çok önemli işlevi ve konumu olan yargının yeniden yapılandırılması gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır.[61]

Referandum sonuçları referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, referanduma Türkiye genelinde % 73.7, Ankara genelinde % 79.9, Haymana genelinde de % 79.7 oranında katılım olmuştur.[62]

Haymana merkezde ise katılım oranı % 77.3, bucak ve köyler toplamında ise % 80.7çıkmıştır.[63]

Haymana, Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise Ayaş (% 89.0), Çubuk (% 88.8) ve Elmadağ (% 87.4) referanduma en fazla katılım sağlayan ilçeler olurken, Haymana ise 25 ilçe içinde % 79.7'lik katılım oranıyla Altındağ (% 79.7) ile birlikte 19. sırada yer almıştır.[64]

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 57.9, hayır oyları % 42.1, Ankara

---

[60] **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak...**, s. 151.
[61] Hakyemez, a.g.m., s. 388.
[62] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[63] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[64] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)

genelinde evet oyları % 54.1 hayır oyları % 45.9, Haymana genelinde ise evet oyları % 82.6 çıkarken hayır oyları da % 17.4 oranında çıkmıştır.[65]

Ankara'nın 25 ilçesi içinde referandumda şehir ile bucak ve köyler toplamı göz önüne alındığında en fazla evet oyu % 84.4 ile Çamlıdere'den çıkmıştır. Haymana ise % 82.6 evet oyu ile % 83.2 evet oyu veren Akyurt'tan sonra üçüncü sırada yer almıştır.[66]

Bu sonuçlarla, Haymana referanduma katılım oranı açısından Türkiye ortalamasının üstünde ancak çok az bir farkla da olsa Ankara'nın ortalamasının altında kalmıştır. Bununla beraber evet oyu açısından ise ikisinin de oldukça üzerine yer almıştır. Haymana'nın söz konusu referandum sırasında iktidarın beklentilerine uygun olarak yüksek oranda evet oyu vermesinin siyasi parti tercihinden kaynaklanmış olabileceğini söylemek mümkündür.

2.5. 16 NİSAN 2017 REFERANDUMU

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş İçin Yapılan Referandum ve Haymana'nın Tutumu

16 Nisan 2017'de Anayasa değişikliği hakkında beşinci referandum yapılmıştır. Yine AK Parti iktidarı döneminde gerçekleştirilen bu referandumda, Anayasada 18 maddelik bir değişime gidilmiştir. Ancak bu Anayasa değişiklik paketi diğerlerinden çok farklı olup, son derece köklü bir değişimi de beraberinde getirmiş ve Türkiye'de parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesine olanak sağlayan bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Referandum sonuçları referanduma katılım oranları açısından değerlendirildiğinde, referanduma Türkiye genelinde % 85.4,Ankara genelinde % 90,Haymana genelinde de % 79.8oranında katılım olmuştur.[67]

Ankara'nın diğer ilçeleri ile kıyaslandığında ise referanduma en fazla katılım sağlayan ilçeler % 91.4 oranla Çankaya ve Elmadağ olurken, en az katılımın olduğu ilçelerden biri de Haymana olmuş ve 25 ilçe arasında Evren'den (% 79.6) sonra 24. sırada yer almıştır.[68]

Referandum sonuçları evet ve hayır oyları açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde evet oyları % 51.4, hayır oyları % 48.6, Ankara

[65] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[66] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[67] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[68] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)

genelinde evet oyları % 48.9 hayır oyları % 51.1, Haymana genelinde ise evet oyları % 71.6 çıkarken hayır oyları da % 28.4 oranında çıkmıştır.[69]

Ankara'nın 25 ilçesi içinde referandumda en fazla evet oyu % 84.4 ile Çamlıdere'den çıkmıştır. Haymana ise % 71.6 evet oyu ile Akyurt (%79.4), Çubuk (% 77.0) ve Pursaklar'dan (%76.4) sonra dördüncü sırada yer almıştır. Referandumda en fazla hayır oyunun verildiği ilçe ise referanduma en çok katılımın sağlandığı ilçelerden biri olan Çankaya (% 78.3) olmuştur.[70]

Bu sonuçlarla, Haymana referanduma katılım oranı açısından hem Türkiye hem de Ankara'nın ortalamasının altında kalırken, evet oyu açısından ise bir öncekinde olduğu gibi yine her ikisinin de oldukça üstünde yer almıştır. 2002 yılından itibaren yapılan bütün milletvekili genel seçimlerinden AK Parti, Haymana'da hep açık ara birinci parti olarak çıkmıştır. 2002 ve 2007 milletvekili genel seçimlerinde Haymana'danyüksek oranda oy alan AK Parti daha sonraki seçimlerde de bu başarısını sürdürerek, Haymana'dan, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde % 70.2, 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimlerinde % 58.0, 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimlerinde de % 69.5 oy almıştır.[71] Dolayısıyla referandumda Haymana'da bu sonucun ortaya çıkmasında yine siyasi parti tercihinin etkisi olduğu ileri sürülebilir.

SONUÇ

Referandumla ilgili olarak çağdaş manada yaşanan ilkler İsviçre'de gerçekleşmiştir. Dolayısıyla da dünyadaki ilk referandum, 1848'de İsviçre kantonlarında yapılırken, 1874'te referandumu anayasasına ekleyen ilk ülke de İsviçre olmuştur. Avustralya ve İrlanda gibi ülkeler de ise referanduma gitme konusunda rekor sahibi olmuşlardır.

Türk tarihinde ise referandum geleneği, Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Öte yandan dünyanın kimi ülkelerinde tartışmalı yasa değişiklikleri için de referanduma gidilirken Türkiye'de günümüze kadar yapılan referandumlar ise yeni Anayasa kabulü ve Anayasa değişiklikleri ile sınırlı kalmış, başka konularda bir referandum yapılmamıştır. Daha açık bir deyişle 1961 ve 1982 referandumları yeni anayasa yapımıyla ilgilidirler. Sonrasında yapılan referandumlar ise 1982 Anayasasının yedinci kısmında yer alan Anayasanın değiştirilmesi hükümlerine göre gerçekleştirilmişlerdir. Şimdiye kadar Anayasa değişiklikleri ile ilgili olarak da beş referandum yapılmıştır. Bunlardan ikisi ANAP, üçü ise AK Parti döneminde

[69] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[70] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.07.2017)
[71] http://www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.07.2017)

gerçekleşmiştir. Bu arada belirtmek gerekirse, iki partinin de ortak özelliği ikisinin de güçlü bir şekilde iktidara gelmesi ve liderlerinin bir süre sonra cumhurbaşkanlığı makamına seçilmiş olmalarıdır. Diğer yandan, Anayasa değişikliğine ilişkin beş referandumun ikisinde-Özal döneminde yapılan 1987 ve 1988 referandumları- iktidarın desteklediği görüş halk tarafından karşılık bulmamıştır.

Bildirinin asıl konusu olan Haymana'nın referandumlardaki tutumuna bakılacak olunursa Haymana'dan, Türkiye'nin geneliyle uyumlu sonuçlar çıktığı görülmektedir. Bir başka deyişle Türkiye genelinde sonuçlar nasıl çıktıysa, Haymana'da da aynı sonuçlar çıkmıştır. Buradan hareketle, Haymana'nın Türk toplumunun geneliyle aynı refleksleri gösterdiği söylenebileceği gibi, Haymana'nın Türk toplumunun genelinin o günkü iktidara ve muhalefete bakışını yansıttığı da söylenebilir. Bununla beraber Haymana'dan, 1987 ve 2017 referandumlarında bağlı bulunduğu Ankara ilinin genelinden farklı sonuçlar çıktığı da ayrı bir gerçektir. Dolayısıyla Haymana'daki referandum sonuçları, ilçesi bulunduğu Ankara ili genelini yansıtmazken, Türkiye'nin genel eğilimlerini yansıtmaktadır. Buradan hareketle, herhangi bir seçim öncesinde Haymana'da yapılacak bir kamuoyu yoklamasının, Türkiye geneli hakkında fikir verebileceği de ileri sürülebilir.

Öte yandan, yine Özal döneminde yapılan 1987 ve 1988 referandumları hariç tutulduğunda, Haymana'dan hep dönemin iktidarlarının istediği yönde oy çıktığı da görülmektedir. Bununla beraber Haymana, Turgut Özal hükümetleri döneminde yapılan referandumlarda, Özal'ın partisine milletvekili genel seçimlerinde yüksek oranda oy vermesine karşın, Türkiye genelinde de olduğu gibi, iktidarın beklentileri doğrultusunda karar vermemiş, adeta Özal döneminde gerçekleştirilen referandumlarda Ankara'nın diğer ilçelerine kıyasla en muhalif ilçe olmuştur. Böylelikle Haymana referandumlarda oy verirken siyasi parti tercihlerinin dışına çıkabileceğini göstermiştir. AK Parti hükümetleri döneminde yapılan referandumlarda ise milletvekili genel seçimleri sırasında bu partiye verdiği yüksek oranda oy ile çelişkiye düşmeyecek bir şekilde hareket etmiş ve iktidarın beklentileri doğrultusunda karar vermiştir.

Referandum sonuçları oran olarak değerlendirildiğinde ise evet ya da hayır fark etmeksizin sonuçlar, hem Ankara hem de Türkiye ortalamasının çok üstünde çıkmıştır. Buna dayanarak, Haymana'nın büyük çoğunlukla iktidarla uyumlu olduğu ileri sürülebilir. Bununla beraber Haymana'da referandumlara katılım oranı, 2007 ve sonrasında düzenlenen referandumlarla birlikte geçmişe göre, hem Türkiye'nin hem bağlı bulunduğu Ankara ilinin hem de Haymana'nın daha önceki ortalamalarının altına düşmüştür. Bu durum, Haymanalıların zaman içinde bu tür oylamalara yönelik ilgisinin azaldığı şeklinde yorumlanabilir.

TABLO: 1[72]

9 Temmuz 1961 Referandumu

9 Temmuz 1961 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklenti
Türkiye	81.0	61.7	38.3	Milli Birlik Komitesi EVET
Ankara	81.3	68.4	31.6	
Haymana	90.1	82.5	17.5	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	3	1	-	

TABLO: 2

7 Kasım1982 Referandumu

7 Kasım 1982 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklenti
Türkiye	91.3	91.4	8.6	Milli Güvenlik Konseyi EVET
Ankara	89.9	88.1	11.9	
Haymana	94.3	95.9	4.1	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	4	3	-	

TABLO: 3

6 Eylül 1987 Referandumu

6 Eylül 1987 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklentiler
Türkiye	93.6	50.2	49.8	Anavatan Partisi HAYIR
Ankara	90.9	49.2	50.8	
Haymana	95.7	56.1	43.9	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	12	1	-	

[72] Metinde kullanılan bütün tablolar TÜİK verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

TABLO: 4

25 Eylül 1988 Referandumu

25 Eylül 1988 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklentiler
Türkiye	88.8	35.0	65.0	Anavatan Partisi EVET
Ankara	87.4	36.5	63.5	
Haymana	91.6	28.2	71.8	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	12	-	1	

TABLO: 5

21 Ekim 2007 Referandumu

21 Ekim 2007 Referandumu	Katılım Oranı %		Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklentiler
Türkiye	67.5		68.9	31.1	Adalet ve Kalkınma Partisi EVET
Ankara	63.8		65.6	34.4	
Haymana	61.7		88.9	11.1	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	19		1	-	

TABLO: 6

12 Eylül 2010 Referandumu

12 Eylül 2010 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklentiler
Türkiye	73.7	57.9	42.1	Adalet ve Kalkınma Partisi EVET
Ankara	79.9	54.1	45.9	
Haymana	79.7	82.6	17.4	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	19	3	-	

TABLO: 7

16 Nisan 2017 Referandumu

16 Nisan 2017 Referandumu	Katılım Oranı %	Evet Oranı %	Hayır Oranı %	İktidar ve Beklentiler
Türkiye	85.4	51.4	48.6	Adalet ve Kalkınma Partisi EVET
Ankara	90	48.9	51.1	
Haymana	79.8	71.6	28.4	
Ankara'nın İlçeleri Arasındaki Sırası	24	4	-	

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Kitaplar

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev.: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum Türkiye – ABD - Avrupa Uygulama Örnekleri, Yayına Hazırlayanlar: Ercan Durdular, Mehmet Solak, Hüdai Şencan, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.

Ertan, Temuçin Faik, "Osmanlı Devleti'nde Anayasalı Rejime Geçiş (1876 Kanun-ı Esasi'si)", **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 12, Sa.:1-2.

Gözler, Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş**, 10. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007.

Gözler, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007.

Hakyemez, Yusuf Şevki, "2010 Anayasa Değişiklikleri Ve Demokratik Hukuk Devleti", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, Sa. 2, 2010,

Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2008.

Kili, Suna – Gözübüyük, Şeref, **Türk Anayasa Metinleri**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.

Yılmaz, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, 2. Baskı, Yorum Matbaacılık-Yayıncılık Yayınları, Ankara, 1982.

İnternet Kaynakları

http://www.mevzuat.gov.tr

http://www.tuik.gov.tr